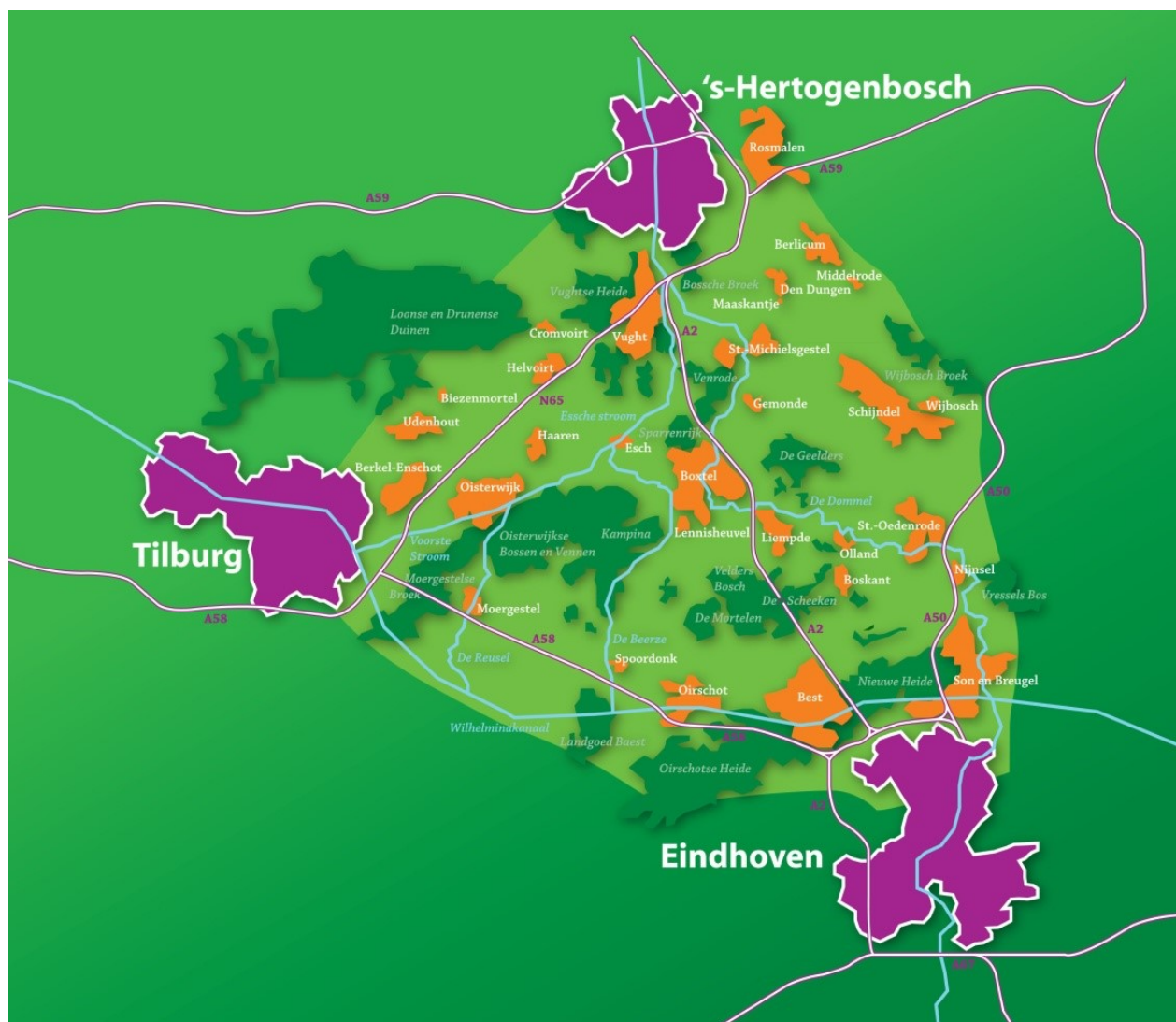

STAD EN STREEKONDERZOEK

Het Groene Woud

Auteurs: Piet de Jongh en Rob Vereijken

November 2020

Hoofdstuk 1 Van een natuur- naar een cultuurlandschap

1.1 Nederland is een aangeharkt land

1.2 Van vroeger naar nu

TAAK 1 Landschapsontwikkeling

Hoofdstuk 2 Gebiedsontwikkeling

2.1 Het Groene Woud, een voorbeeld gebied

2.2 Het gebied en het concept

2.3 Nationaal Landschap

2.4 Organisatie

Hoofdstuk 3 Belangen en functies

3.1 Belangen

3.2 Problemen en kansen

TAAK 2 Gebiedsvisie Het Groene Woud

In deze bundel werken we in verschillende lijnen:

1. Van vroeger naar nu en naar straks.

De landschappelijke ontwikkeling van een door jou gekozen gebied gaan we bestuderen vanaf zijn ontstaan in de ijstijdenperiode tot nu in de 21^e eeuw. Wat was de oorspronkelijke situatie en wat hebben mens en natuurlijke processen er van gemaakt?

2. Van een wijk naar een streek.

We zoomen vanuit je eigen gekozen wijk via de stad of het dorp, waar deze zich in bevindt, naar de streek waarin je leven zich afspeelt. We kijken naar natuur, wonen, werken, mensen, dieren en eigenlijk alles wat te maken heeft met onze leefomgeving.

HOOFDSTUK 1 VAN EEN NATUUR- NAAR EEN CULTUURLANDSCHAP

1.1 Nederland is een aangeharkt land

Het begon bij de grote oerkrachten van de natuur. Nadat tienduizend jaar geleden de zeespiegel steeg, Engeland een eiland werd en de mammoet uitstierf, legden oerrivieren de basis voor onze delta. Toen dat proces wat tot rust kwam, heeft zich in de duizenden jaren die volgden een enorm pakket veen gevormd.

Jagers en verzamelaars rond 6000 voor Christus

Rond 1.500 voor Christus was de helft van ons land daarmee bedekt. Ondertussen maakte de mens de overstap van jagen en verzamelen naar de landbouw. Dat betekende dat boeren bomen kaptten om akkertjes, weilanden en hooilanden te maken. Het hout gebruikten ze om boerderijen te bouwen en eten te koken. Ze plantten heggen, hagen en houtwallen aan om *veen* tegen wild te beschermen. Vanaf de tiende eeuw gingen ze, vaak samen met monniken, dijken aanleggen langs de kust om land te winnen.

De eerste boeren rond 4000 voor Christus

Vervolgens ging het snel en verstevigde de mens zijn greep op het landschap. Door ontbossing ontstonden heidevelden en zelfs zandwoestijnen (die we nu stuifzanden noemen). Maar ook het *veen* ging eraan. Veengebieden werden ontwaterd en afgegraven, sloten en kanalen aangelegd.

Met de komst van stoommachines in de negentiende eeuw ging het nog sneller. De plassen,

die na het afgraven van het veen waren achtergebleven, werden drooggemalen, rivierlopen met dijken gefixeerd en zeedijken versterkt. Boeren konden hun productie verhogen dankzij kunstmest; trekkers vervingen paarden, Ook 'woeste gronden' konden toen in productie worden gebracht.

De laatste versnelling in de beheersing van het landschap kwam na de Tweede Wereldoorlog, toen ruilverkaveling de aanzet gaf tot de vorming van een hoogproductieve landbouw in vrijwel het gehele buitengebied.

En zo werd Nederland een aangeharkt land.

Een ruilverkaveling landschap

MENSELIJK INGRIJPEN IS NIET ALTIJD SLECHT VOOR DE NATUUR

Na de ruilverkaveling en de intensivering van de landbouw bleef de natuur achter in kleine, geïsoleerde gebieden. Een dikke eeuw eerder- zo rond 1850 - beleefde de natuur juist nog een hoogtepunt in soortenrijkdom, door het kleinschalige gepeuter van de mens in het landschap. Binnen een klein gebied kwam je bijvoorbeeld een akkertje, wat hooilanden, een stukje hei, een beek, bos, houtwallen en heggen tegen. Elk onderdeel van zo'n landschap had z'n eigen omstandigheden en z'n eigen planten en dieren.

Nooit eerder was de variatie in flora en fauna zo groot als toen, hoewel er toen ook al dieren waren uitgestorven, zoals de bever, de wolf en de kraanvogel.

Na 1850 ging de biodiversiteit in ons land echter hard achteruit. Volgens een reconstructie van het Planbureau voor de Leefomgeving hadden we in 1900 nog maar veertig procent van onze oorspronkelijke natuur over en nu zitten we op vijftien procent. Door gerichte maatregelen is de soortenrijkdom in natuurgebieden de afgelopen twintig jaar weer licht toegenomen, maar in het boerenland - bijna zestig procent van het landoppervlak- is de situatie nog steeds dramatisch.

Door vooral overbemesting, ontwatering en pesticidengebruik keldert het aantal weidevogels, plantensoorten en insecten. Daar geldt alarmfase 1.

Van kleinschalig naar grootschalig landschap en weer terug

OOK GEMAAKTE NATUUR IS (PUUR) NATUUR

Wat is de definitie van natuur? Als je vindt dat natuur alleen natuur is als de mens daar geen invloed op uitoefent, dan heeft Nederland geen pure natuur. Ook de Waddenzee - die onze laatste wildernis wordt genoemd - is ingrijpend door de mens beïnvloed. Dat geldt trouwens ook voor de tropische regenwouden of Yosemite National Park, om maar wat te noemen. Overall op de wereld is de natuur door mensen aangeraakt.

Je kunt er ook anders tegenaan kijken. Door menselijk ingrijpen zijn er verschillende, nieuwe landschappen ontstaan. De ontbossing (tot 1900 werd er massaal gekapt, want het bos was grondstoffenleverancier) bracht ons de heidevelden, zandduinen en kalkgraslanden (in Zuid-Limburg). Bij al die veranderingen van het landschap gingen er weer venstertjes open voor nieuwe planten en dieren, die zich spontaan vestigden in die nieuwe leefgebieden. En als wij de omstandigheden op orde houden, blijven die planten en dieren daar ook leven. Dat kun je puur natuur noemen.

1.2 Van vroeger naar nu

Een aantal van de te onderzoeken thema's uit de lagen die je vorig jaar in IBS 3 hebt bestudeerd, verdienen het om in historisch perspectief te bekijken, vanuit de geschiedenis. Als je nu bijvoorbeeld de natuur en het landschap van een gebied bestudeert, kun je er niet om heen om ook in beeld te brengen hoe het landschap er in oorsprong uitzag en welke natuur er in voorkwam. Misschien zijn er nu nog waardevolle oorspronkelijke elementen aanwezig of zijn er mogelijkheden of potenties aanwezig om iets van het verleden te herstellen.

Laten we de thema's per laag eens doornemen op het nut van een historische analyse op ons niveau:

Laag 1 Ondergrond

Thema	Toelichting
Bodem	Bodems kunnen uitgeput raken door langdurig gebruik. Denk aan bos dat tot heide degradeert.
Grondwater	Grondwaterstromingen kunnen veranderen door waterwinning.
Oppervlaktewater	Oppervlaktewater kan in kwaliteit afnemen en de morfologie kan sterk wijzigen.
Natuur	Natuur kan in kwaliteit en diversiteit afnemen.

Laag 2 Netwerken

Thema	Toelichting
Wegen	Structuur van hoofd- en bijwegen is vaak sterk veranderd.
Waterlopen	In het verleden zijn veel kanalen gegraven en rivieren verlegd.
Leidingen	Hoogspanning- en buisleiding bestonden vroeger niet.
Spoorwegen	Spoorwegen dateren uit de 19 ^e en 20 ^e eeuw.

Laag 3 Occupatie

Thema	Toelichting
Cultuurhistorie	Dit thema gaat over monumenten, wegen en waterlopen uit het verleden, historisch groen en archeologische waarde.
Wonen en werken	Veel dorpen zijn tot steden uitgroeid. Er is veel bijgebouwd en industrie ontwikkeld.
Landschap	Er is een grote ontwikkeling vanuit een natuur- naar een agrarisch productielandschap en zo naar het moderne landschapsbeeld te beschrijven.

Landschap

Landschappen zijn tegenwoordig heel sterk op functie en gebruik ingesteld. Neem als voorbeeld het stedelijk en agrarisch landschap. In het eerste wonen mensen en het tweede is bijvoorbeeld op grasproductie ingesteld. Er zijn wel andere zaken die je kunt opmerken. In een woonwijk vind je soms een parkje en tussen de graslanden ligt ook nog wel een sloot. In de meeste gevallen is er heel weinig van het oorspronkelijke landschap over. Dit geldt vreemd genoeg ook voor onze natuurgebieden. Ook hier resteert door eeuwenlang gebruik weinig "natuurlijks" meer.

Hoofdstuk 2   Gebiedsontwikkeling

Inleiding: Integrale Gebiedsontwikkeling

Gebieds- of streekontwikkeling is een thema wat je nog niet eerder hebt gekregen. Het speelt in op de regionale ontwikkelingen van de laatste tijd. Ontwikkelingen die vragen om visies, visies die vragen om gegevens, gegevens die verzameld moeten worden door specialisten op dat gebied. Er ligt een wereld voor jullie open. Ontwikkelingen op het snijvlak van stad en platteland zijn hot. Verdiep je in de dynamiek van het ontstaan van het landschap, de veranderende invloed van de mensen door de tijden heen, de reacties van overheden om de ontwikkelingen te sturen en duurzaamheidsprincipes die daar sturend in waren en zullen blijven. Na deze basis zal vooral aan de hand van Nationaal Landschap Het Groene Woud, een bruisend voorbeeld in het midden van de provincie Noord-Brabant, worden uitgelegd, hoe je daar mee om kunt gaan.

Integrale gebiedsontwikkeling (IGO) is de totale ontwikkeling van een gebied, waarbij alle functies in beschouwing worden genomen, zoals wonen, werken, natuur en landschap, recreatie, landbouw en infrastructuur. Het is de uitkomst van een maatschappelijk proces van onder andere onderhandelen, afstemmen en overtuigen, waarbij er een evenwichtige keuze is gemaakt uit de verschillende gebruiksmogelijkheden van een gebied. Een goede definitie zou kunnen zijn:

Integrale gebiedsontwikkeling is het proces van planning en realisatie van de ruimtelijke invulling van een gebied, waarbij alle geplande functies samenhangend met elkaar en met de omgeving worden ontwikkeld en waarbij alle relevante partijen bij de planning betrokken zijn. Doel van de integrale aanpak is een hogere ruimtelijke kwaliteit te bereiken dan bij realisatie van losse projecten.

2.1 HET GROENE WOOD, een voorbeeldgebied

Het Groene Woud is het gebied tussen de drie steden 's-Hertogenbosch, Tilburg en Eindhoven. Een ruime driehoek, die naar het oosten reikt in de richting van Veghel. De naam van dit gebied is nogal nieuw. In begin jaren '90 van de vorige eeuw hebben enkele mensen een gebiedsvisie ontwikkeld om de EHS in het midden van Noord-Brabant ruime kansen te geven. Dit plan werd gemaakt in café 't Groene Woud (dus vandaar die naam!). In deze ruwe schets werden de Oisterwijkse bossen, de Kampina, de Mortelen, de Scheeken, het Dommeldal en de Geelders als één natuurgebied aan elkaar gekoppeld. Op dat moment bleek het plan echter te hoog gegrepen. Er waren te veel barrières: teveel agrarische gronden, de snelweg A2 en de spoorverbinding tussen Boxtel en Eindhoven. Later in de jaren '90 kwam er ander beleid waardoor toevallig enkele problemen tegelijk konden worden getackeld. Er kwam een natuurbrug over de A2, NS ging het traject tussen Boxtel en Eindhoven verdubbelen en moest rekening houden met flora en fauna, en in de "Landinrichting Sint-Oedenrode" moest er aandacht worden gegeven aan de Ecologische Hoofdstructuur. Vanaf dat moment kwam het proces in een stroomversnelling. Wel werd er geworsteld met de naam. Het gebied stond immers bekend als de Meierij. Enige tijd is er nog gekozen voor een combinatie van die namen maar nu heet het gebied officieel Het Groene Woud.

Er is een ruwe begrenzing van de stedendriehoek (zie kaartje hiervóór) en een nauwkeurige begrenzing op perceel niveau. Die laatste begrenzing komt uit het officiële beleid rond Nationale Landschappen. Deze grenzen zijn vastgelegd door de provincies.

1 De Natuurbrug over de A2 gezien vanuit het westen.

2.2 Het gebied en het concept

Het meest oorspronkelijke plan was vooral gericht op natuur aan de zuidkant van Boxtel. Tegenwoordig is Het Groene Woud niet alleen een gebied met natuur. Het gaat om een natuurkern, het omliggende agrarische cultuurlandschap en de drie steden. Deze drie gebieden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

In grote lijnen gaat het om de volgende eenheden:

De natuurkern met voorrang voor ecologische processen, natuurlijke dynamiek, landschap en biodiversiteit, gekoppeld aan doelen als de realisatie van de EHS;

Het agrarisch gebied met agrarische productie die gecombineerd wordt met nevenactiviteiten als kamperen bij de boer, bed & breakfast, streekwinkels en agrarisch natuurbeheer;

De steden om het gebied, met burgers die behoefte hebben aan een mooie en gezonde omgeving, burgers als potentiële klanten voor extensieve recreatie in Het Groene Woud.

Het Groene Woud is niet alleen een gebied, het is ook een concept. Een uitgangspunt waarin allerlei functies, belangen en wensen zo op elkaar aansluiten, dat er optimaal rekening wordt gehouden met elkaar en er van elkaar wordt geprofiteerd. Het uitgangspunt is duurzaamheid en vooral volgens het principe van de “kip met de gouden eieren”.

De kip met de gouden eieren.

Het Groene Woud heeft drie belangrijke kernkwaliteiten:

1. De leesbaarheid van het landschap

In heel het gebied is veel aandacht voor cultuurhistorie. Omdat er nog veel te zien is van vroegere culturen wordt wel gezegd, dat je “in het landschap de geschiedenis kunt lezen”. Daarnaast heeft dit landschap zoveel variatie, dat het belangrijk bijdraagt aan de biodiversiteit.

2. De ligging tussen de drie steden

In het kader van duurzaamheid is er natuurlijk ook aandacht voor economische ontwikkelingen. Door de ligging tussen de drie grote steden zijn er enorme potenties voor de afzet van lokale producten. Ook kunnen bedrijven bij de steden profiteren van het feit, dat Het Groene Woud in hun achtertuin ligt.

3. De gemeenschapszin

Brabanders staan bekend om hun gemoedelijkheid. In dorpen en steden in Het Groene Woud valt het op, dat er een bruisend verenigingsleven is en dat mensen zich erg betrokken voelen bij de waarden in hun omgeving. Steeds meer burgerinitiatieven komen van de grond, steeds meer acties versterken de sociale cohesie.

Het uitgangspunt blijft, dat alle plannen, acties en ontwikkelingen bij moeten dragen aan de waarden van het gebied. Ze geven dit ook wel aan als “het voeden van de kip met de gouden eieren”. Hierbij moet elke actie bijdragen aan de waarden van het gebied en mogen acties niet ten koste gaan van die bijzondere waarden. Bijvoorbeeld: Als een café door het succes van Het Groene Woud meer bezoekers krijgt, zouden ze de kip gaan plukken als ze een deel van een aangrenzend bos gaan kappen voor het uitbreiden van de parkeerplaats.

2. De gouden eieren van de kip, naast de kale geplukte kip!

Nationaal Landschap

Door de bijzondere waarden in het gebied heeft Het Groene Woud destijds de titel Nationaal Landschap gekregen. In een Nationaal Landschap kunnen meer doelen worden gecombineerd dan in een Nationaal Park waar beleid en aandacht vooral gericht is op natuur.

Het Groene Woud wil bewoners en bezoekers van het gebied uitnodigen om te genieten van de verschillende kwaliteiten van het gebied. Naast uitgebreide communicatie via nieuwsbrieven en de website, zijn er verschillende bezoekerscentra waar informatie wordt gegeven en waar wandel- en fietsroutes beginnen.

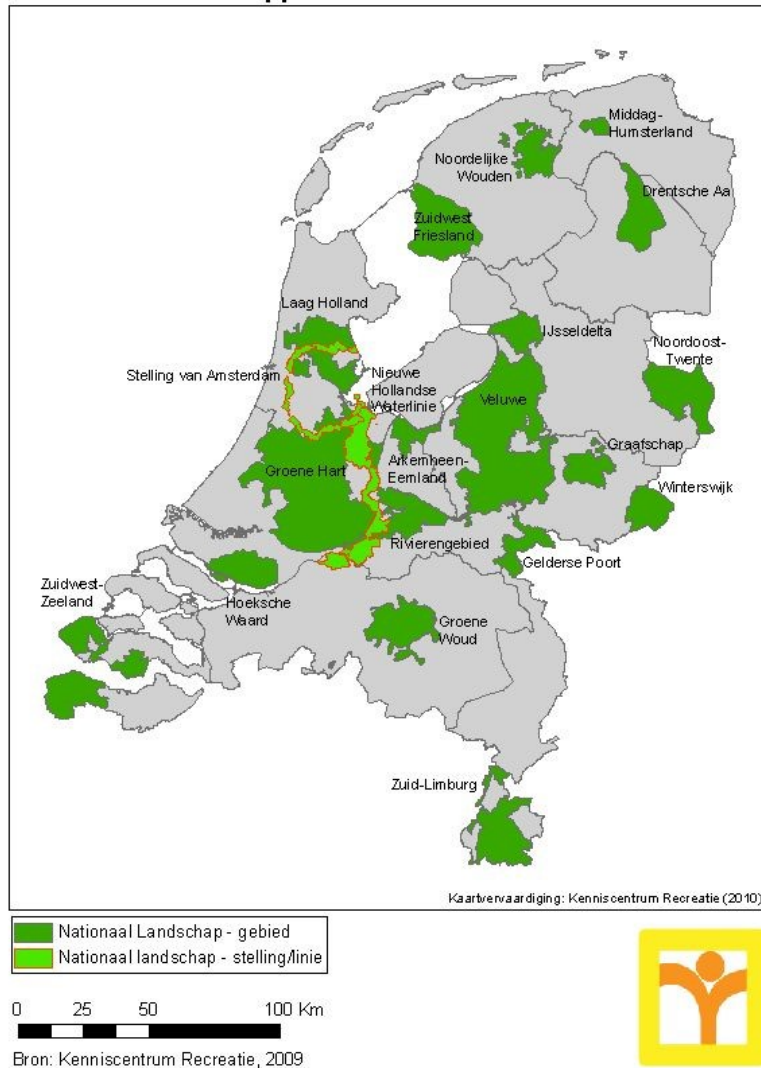
Voor meer informatie over Het Groene Woud kun je het beste gaan zoeken op

www.hetgroenewoud.com .

Ook kun je hier de ontwikkelingsvisie vinden.

http://www.hetgroenewoud.com/applications/hetgroenewoud/files/documenten/Ontwikkelvisie_HGW_2011-2025_definitief.pdf

Nationale Landschappen

1.4 Organisatie

In Het Groene Woud spelen veel belangen en vergt het een gezamenlijke aanpak om alle ideeën en wensen te stroomlijnen.

Stichting Nationaal Landschap Het Groene Woud

In de jaren '90 is door de problematiek van de varkenspest en de roep om "varkensvrije zones" een proces opgestart om de herindeling van belangen en gebieden goed te laten verlopen. Dat heette de Reconstructie Zandgronden. Rond die tijd ontstond een initiatief van belangengroepen die met financiële steun van het Rijk en Europa, projecten wilden realiseren. Het Groene Woud was bestempeld als Waardevol Cultuurlandschap (WCL-gebied) waar het Rijk een pot met geld voor beschikbaar had. De WCL-commissie moest projectvoorstellen beoordelen en de gelden toewijzen. Deze WCL-commissie, die voor een belangrijk deel werd getrokken door vrijwilligers, ging later over in het Innovatieplatform Duurzame Meierij. In die tijd kreeg de Provincie de verantwoordelijkheid over het Nationale Landschap. In de praktijk zaten er veel mensen in twee of drie van deze groepen en liep men van de ene naar de andere vergadering. Een belangrijke reden om samen de draad op te pakken en drie organisaties samen te pakken in één Streekraad. In 2018 is die Streekraad opgegaan in de

huidige organisatie van het gebied (zie governance-model NL HGW.pdf). In dit schema en toelichting is te vinden hoe de verschillende onderdelen op elkaar inspelen.

Stichting Streekfonds Het Groene Woud

De activiteiten en de organisatie van die activiteiten kosten geld. Om inkomsten te genereren is het Streekfonds opgezet. Tegenwoordig proberen ze naast reguliere inkomsten van betrokken gemeenten (€ 0,25 per inwoner) geld in te zamelen door donateurs, en dienstenpartners te werven

Beide stichtingen als één geheel

Belangrijker is, dat beide stichtingen voor de buitenwereld als één geheel worden gezien. Je moet burgers niet lastig vallen met een ingewikkelde structuur. Dat het Streekfonds in een aparte stichting is gezet heeft alles te maken met de ANBI-status die giften fiscaal (belastingtechnisch) aantrekkelijk maakt.

Streekhuis

In Liempde staat een voormalig gemeentehuis waarin het Streekhuis is gevestigd. Immers, als Het Nationaal Landschap Het Groene Woud iets besluit, zal er ook iets moeten worden gedaan. Zo is het Streekhuis als programmabureau de uitvoerder. In het Streekhuis zitten mensen die op een of andere manier de ideeën van het Nationaal landschap Het Groene Woud handen en voeten moeten geven. Er worden projecten georganiseerd en begeleid, er worden projectvoorstellen beoordeeld, burgers met een initiatief worden geholpen om het initiatief om te zetten in actie, er wordt geregeld wat er met de communicatie wordt gedaan, enz. Al deze activiteiten kosten geld. Geld dat voor algemene zaken komt van gemeenten en de provincie, geld dat voor projecten op een of andere manier bij elkaar moet worden gezocht. Ook de inzet van menskracht in het Streekhuis moet worden betaald. Verschillende mensen die in het Streekhuis werken hebben een contract met de Provincie of werken ook voor een gemeente. Andere personen moeten vanuit projecten worden betaald. Door al deze activiteiten is het Streekhuis het zenuwcentrum van alle activiteiten in Het Groene Woud. Er wordt door allerlei groepen vergaderd en er zijn meestal ook stagiaires die aan een onderwerp werken.

Bezoekerscentra

In Het Groene Woud zijn verschillende bezoekerscentra. Deze centra zijn bedoeld om bezoekers wegwijs te maken in het gebied. In een Taak zal nog aandacht aan deze bezoekerscentra worden geschonken.

In het volgende hoofdstuk zullen we aan de hand van Het Groene Woud ingaan op verschillende belangen in gebieden.

Vragen Hoofdstuk 2

- a. In Het Groene Woud ligt een natuurkern als een hoefijzer onder de plaats Boxtel. Vermeld van west naar oost alle natuurgebieden die in deze natuurkern voorkomen.
- b. In de Nota Ruimte (2004) heeft het Rijk 20 Nationale Landschappen aangewezen. Wat is het verschil met een Nationaal Park?
- c. Er is een ruwe begrenzing van de stedendriehoek en een nauwkeurige begrenzing op perceel niveau. Welke gemeenten liggen met grondgebied in het officieel begrensde Groene Woud?
- d. In allerlei visies en plannen kun je lezen, dat ze in het gebied extensieve recreatie willen promoten. Ook heeft men liever niet te veel grote agrarische megastallen. Als een ondernemer dus van plan is om een groot bedrijf op te zetten, is het maar de vraag of dat mag. Hoe heet

het plan waarin wordt vastgelegd wat iemand als ondernemer in zijn omgeving/eigen gronden mag doen.

e. In het voorbeeld van de “kip met de gouden eieren” wordt uitgelegd hoe een café de kip gaat plukken. Geef een voorbeeld hoe dit café met dezelfde problematiek/ kansen de kip zou kunnen voeden.

f. De reconstructie zandgronden heeft met een speciale problematiek van de zandgronden te maken. Zo was er geen reconstructie kleigronden. Wat is de speciale problematiek van de zandgronden?

Hoofdstuk 3. Belangen en functies

3.1 Belangen

In een gebied als Het Groene Woud spelen er meerdere belangen. Om visies, plannen en acties beter te kunnen begrijpen is het goed om inzicht te hebben in die verschillende belangen.

1 Natuur

Natuur is belangrijk voor de gezondheid van mensen, voor recreatie en toerisme en ..... voor de planten en dieren zelf. Dat laatste wordt wel de intrinsieke waarde genoemd.

Natuur kan niet opkomen voor zichzelf. Voor de bescherming zullen mensen zich actief op moeten stellen. Het gaat om het veiligstellen van

- voldoende oppervlak
- het streven naar een zo hoog mogelijke kwaliteit
- het behouden van voldoende variatie
- het scheppen van voorwaarden voor voldoende en streekgebonden biodiversiteit.

Voor al deze doelen zijn natuurbeschermers afhankelijk van de milieuomstandigheden. Niet alleen in hun eigen terreinen maar ook in de regio er omheen.

Bijvoorbeeld:

- Oppervlak	aankoop gronden t.b.v. de EHS
- Kwaliteit	gezonde bossen, voldoende dood hout
- Variatie	moeras, heide, natuurlijk bos, beekdalen etc.
- Biodiversiteit	ijsvogels in beekdal, blauwe zegge in blauwgrasland
- Milieukwaliteit	grondwaterpeil hoog genoeg, beperking ammoniakuitstoot

2 Bosbouw

Bosbouw is van oorsprong nauw verbonden aan natuurbeheer. Steeds meer bosbouwers zijn zich echter meer op natuurbeheer gaan richten. Natuurbeheer met de nadruk op natuurwaarden in tegenstelling tot bosbouw wat alleen gericht is op houtproductie. Deze keus blijft altijd van belang.

Waar ga je voor?

Voor de beste houtopbrengst? Dan is bosbouw feitelijk een vorm van landbouw. Je moet dan denken aan dunnen, afstand tussen bomen, regelmatige kap, bestrijding van ziekten, opruimen van dood hout, aanplanten van nieuw bos etc.

Ga je voor natuurbeheer? Dan moet je de natuurlijke dynamiek alle kans geven. Wel kun je bossen die altijd voor de opbrengst van hout beheerd zijn omvormen naar natuurbos door enkele processen te versnellen en bomen te ringen, om te trekken of uit het bos te verwijderen.

3 Landbouw

De landbouw is belangrijk voor de primaire productie van planten en dieren voor menselijk gebruik. Het gaat vooral om teelten van gewassen (akkerbouw), het houden van vee ten behoeve van vleesproductie en melk, en het houden van pluimvee voor vlees en eieren.

Voor deze doelen is behoefte aan voldoende oppervlak, het streven naar een zo hoog mogelijke kwaliteit, het behouden van voldoende variatie. Door de automatisering heeft de landbouw zich kunnen en moeten ontwikkelen tot een sector, die zeer efficiënt kan werken. Door de bulkproductie en de concurrentie met andere werelddelen zijn de winstmarges steeds kleiner geworden en zijn alleen de steeds groter geworden bedrijven nog levensvatbaar. Dat gaat gepaard met aanvoer van veevoer uit de Derde Wereld, kunstmestgebruik en het zoeken

naar plaatsen waar dierlijke mest kan worden afgezet. Voor het telen zijn gewasbeschermingsmiddelen nodig (werden vroeger bestrijdingsmiddelen genoemd) en worden antibiotica gebruikt om het vee gezond te houden.

Van de ene kant wordt de agrarische sector aangevallen op het gebruik van kunstmest, antibiotica en ontwormingsmiddelen, van de andere kant verwacht de maatschappij goedkoop en kwalitatief goed en liefst “gestandaardiseerd” voedsel. In deze wereld moeten bedrijfsvoerders de beste keuzes maken in uitbreidingsplannen, leningen van banken, contracten met voederleveranciers en het voorkomen van ziektes en plagen. De risico's van de klimaatverandering met onvoorspelbare weersomstandigheden komen daar nog bij.

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Landbouw>

De agrarische sector behoort in Nederland tot de 10 branches waarin gemiddeld het minst wordt verdiend.

4 Cultuurhistorie

Cultuurhistorie is met alle menselijke activiteiten verbonden. Zowel natuurbeheer, bosbouw als landbouw hebben hun stempel gedrukt op het landschap. Juist om deze herkenbaarheid wordt cultuurhistorie zo gewaardeerd. Cultuurhistorie staat ook nooit op zich. Het draagt altijd wel bij aan een van de andere doelen als natuur of recreatie en toerisme.

Bij cultuurhistorie gaat het om de meest uiteenlopende fenomenen. Het kan gaan om de aanwezigheid van heidevlaktes, de bouwconstructie van boerderijen, de bouwstijl van kerken, het grondplan van een dorp, de namen van families, de toponiemen in het platteland, etc. Ook gaat het bij cultuurhistorie om gebruiken.

5 Beleving, recreatie en toerisme

Mensen in steden en dorpen moeten zich kunnen ontspannen in hun eigen omgeving.

Daarvoor wordt meestal een schone omgeving en rust gezocht. Je gaat op zondagmiddag met je gezin toch niet wandelen op een industrieterrein met rokende schoorstenen en lawaaiërende fabrieken? Verschillende ondernemers hebben zich gespecialiseerd in deze belangstelling voor de groene omgeving. Met hotels, pannenkoekenhuizen, fietsverhuur, ijscoverkoop, campings en allerlei andere voorzieningen proberen zij een inkomen te genereren uit de ontspannende mens. Recreatie en toerisme hebben dus belang bij een goede bereikbaarheid, voldoende parkeerplaatsen, vergunningen om in het buitengebied zaken op te mogen zetten en bovenal: een mooie omgeving. Nergens raakt het principe zo sterk aan “de kip met de gouden eieren”.

Vragen Hoofdstuk 3.1

- a. Maak een overzicht van nog meer belangen en omschrijf, waar het bij dat belang om gaat. Denk bijvoorbeeld aan waterwinning, sport en jacht.
- b. Kijk naar de website van de Vereniging voor Volkscultuur en immaterieel erfgoed (<http://www.volkscultuur.nl/>) en geef een voorbeeld van immaterieel erfgoed.

3.2 Problemen en kansen

Met deze tegenstrijdige belangen lijkt het haast ondoenlijk om aan alle wensen te voldoen. De neiging bestaat om de tegenstrijdige belangen te zien als problemen die geld gaan kosten. Een nieuwere strategie is het juist om die verschillen te zien als kansen die geld op kunnen leveren. Dat vergt veel afstemming en overleg. Het gaat bijvoorbeeld om:

Werk met werk maken.

- Als je een grote poel wil graven kost dat geld. Als je zand nodig hebt kun je beide doelen combineren. Als je in de uiterwaarden van een ruimte wil geven aan een rivier vang je drie doelen in één keer.
- Als je verkeersdrempels wil maken en je wilt dassentunnels aanleggen, kun je dat het beste combineren.
- ...

Gezondheid

Mensen in een omgeving met veel natuur zijn doorgaans gezonder. Dat hebben de ziektekostenverzekeraars ook gemerkt. Zij willen daarom bijdragen aan natuur.

Bedrijven en natuur

Grote bedrijven willen vaak iets betekenen voor hun omgeving. Toen Ricoh in 's-Hertogenbosch kwam wilde het bedrijf iets betekenen voor de natuur in en rondom Den Bosch. Dat nam de gemeente in alle dank aan met als gevolg, dat Ricoh nu in alle excursies wordt genoemd. Slim dus om daar je reclamebudget voor te gebruiken.

Streekproducten

Boeren kunnen hun inkomsten halen uit de teelt van grondstoffen als spelt en hop en samen met andere ondernemers uit de streek garant staan voor een streekproduct, wat vooral in de streek (bij voorkeur in Boerenwinkel, streekwinkel of bezoekerscentrum) te koop wordt aangeboden. Door streekproducten worden mensen uit de streek meer betrokken bij het platteland. Vaak blijft het niet alleen bij deze productie en verkoop. In arrangementen laten boeren zien wat er bij de teelt komt kijken. Verkoop van producten gaat steeds meer hand in hand met horeca op bijvoorbeeld een boerenterras.

Het logo van Het Groene Woud langs de snelwegen in de buurt

Dilemma's

Particulier natuurbeheer?

Vanaf de jaren '90 van de vorige eeuw heeft de overheid er in eerste instantie op aangestuurd om het natuurbeheer in handen van natuurbeherende instanties te leggen. Vanuit de agrarische sector kwam de reactie, dat zij bij uitstek de vormers waren van het kleinschalige landschap en zij dus ook als natuurbeheerders in aanmerking moesten kunnen komen voor vergoedingen. Boeren zouden hun grond dan niet hoeven te verkopen. In Programma beheer is dat geregeld. Dat betekent, dat een agrariër zijn gronden binnen de EHS in kan zetten voor natuur en daarbij de waardedaling krijgt uitgekeerd. Op zich een logisch constructie, maar bij

verschillende evaluaties blijkt, dat de natuurdoelen amper worden gehaald en de boeren (en andere particulieren) te weinig investeren in natuur.

Meer lezen? http://www.groeneruimte.nl/dossiers/agrarisch_natuurbeheer/

Wie betaalt de natuur?

Natuurontwikkeling is duur. Vaak investeren natuurbeherende instanties als Natuurmonumenten enorme bedragen in een natuurontwikkelingsproject. Feitelijk wordt het dan betaald door leden van de vereniging en de subsidie (dus belastinggeld) van Nederlandse overheid en vaak ook Europa. Een effect van zo'n natuurverbetering is, dat huizen in de omgeving veel meer waard worden. In een voorbeeld bij Geldrop is uitgerekend, dat de waardeverhoging van de huizen gelijk was aan de kosten van de natuurontwikkeling. Toch zijn kosten en baten hier op geen enkele manier gekoppeld.

Vragen 3.2

- a. Noem een voorbeeld van “win-win” of “werk met werk maken” uit je eigen omgeving
- b. Geef een voorbeeld van tegenstrijdige belangen.
- c. Leg uit wat ze bedoelen met “dood hout leeft”
- d. Beschrijf aan de hand van het pimpernelblauwtje welke bijzonder relatie er kan bestaan tussen verschillende soorten.
- e. Vergelijk het onderhoud van een park met natuurbeheer en bosbouw. Maak drie kolommen waarin je de verschillen aangeeft.
- f. Hoe kan het gebruik van ontwormingsmiddelen nadelig zijn voor het voortbestaan van dassen?
- g. Een heidevlakte is van oorsprong geen natuurlijk terrein. Leg uit waarom het behoud van heidevlaktes van belang is voor
  - a. Cultuurhistorie
  - b. Natuur

Het Groene Woud op de kaart van Brabant